

Ingjald Ørbeck Sørheim

DNA I RØDGRØNN REGJERING

2005 kunne blitt et historisk år: Hundreårsfeiring for det frie og sjølstendige Norge, og valgseier for den rødgrønne koalisjonen. For første gang gikk DNA til valg med koalisjonsregjering som program. For den som ser etter politiske vardøgger kom det flau frihetsjubileet til å kaste skygge over valgseieren.

Frihetsjubileet kom svært uleilig for den norske styringseliten. I snart 50 år har den kjempet for å få Norge inn i en union langt mer udemokratisk enn den med Sverige. EU-ledelsen er like uavsettelig som svenskekongen, og vil gripe mye sterkere inn i styringen av Norge enn kungene kunne. To ganger har folket sagt nei, men tunge maktsentra i Norge gir seg ikke. Sjøl når folket stabilt deler seg 60/40 mot den nye unionen finner de håp – i Islands konkurs.

Ironisk nok var jubileet sjøl konkurs, men staten reddet det. Hvordan kunne et nasjonalt jubileum gå konkurs? Nasjoner med sjølrespekt arrangerer jubileene sjøl. I Norge anno 2000 ble det hele satt bort til et *aksjeselskap*, av alle ting. Festen ble degradert til *markering*, man tok ikke sjansen på at folket skulle kaste seg ut i feiring av den frihet tidligere slekter kjempet for i 500 år! For å ordne markeringen fant man noen kvikkaser fra privat sektor som satset på sponsorer og salg av minnemynter. Det gikk «åt skogen».

Aksjeselskapet hadde både direktør, økonomisjef, business controller, markedsansvarlig og sponsoransvarlig. Likevel ble det dundrende fiasko: 27 millioner i minus.

Selskapet hadde et styre også: Departementsråd, kulturettrådsdirektør, kapellan, konsulent og professor. Styret måtte sjølsagt gå, men Anne Kari Lande Hasle er fortsatt departementsråd med regjeringens fulle tillit til å lede administrasjonen av helse- og omsorgsdepartementet, med et årlig budsjett på 110 milliarder. Dokumentert økonomisk inkompetanse ingen hindring.

Pengesølet var ille nok. En større skandale var det at man forsøkte å stjele vår historie: Med orwelliansk nytale byttet man ordene frigjøring, sjølstendighet, unionsoppløsning, jubileum og fest med «100-årsmarkeringen» og «verdensborger i 100 år»; floskler til å rødme over.

Var så denne selsomme (og effektivt neddyssete) skandalen et omen for den rødgrønne regjeringen? Bare framtida kan svare på det. Dette skrives i mars 2009, et halvår før velgerne skal si sin dom. Den vil påvirkes av finanskrise som går over verden, og kanskje av de andre krisene som nå får mindre oppmerksomhet: Klima/miljøkrise og matkrise. Krisene rammer fattigfolk i syd hardest, men vil ikke la oss uberørt. Ei krise kan gi store politiske

muligheter for den som har et svar og tar ledelsen. Men den kan også føre til elendighet hvis for mange med makt henger fast i gamle tankemønstre. Vi ser dessverre tegn på det.

Jeg sier dessverre, fordi jeg hadde og har store håp for den rødgrønne regjeringen. Som medlem av DNA så jeg koalisjonen som en historisk mulighet til å ta tilbake den styring politikken i tiår hadde gitt fra seg til markedene. Teorier og reformer inspirert av markedsliberalisme og New Public Management hadde lenge bidratt systematisk til å redusere samfunnsborgere til atomiserte forbrukere, på et marked der alle slåss mot alle og faen tar dem som ikke holder koken. Et brutalisert arbeidsliv slo ut stadig flere, antallet på uføretrygd eksploderte. Klima/miljøkrise viste stadig tydeligere at vi måtte satse på fellesskapsløsninger.

Vi står ved et vendepunkt tenkte mange, mange nok til valgseier, rett nok med hårfin margin. Mulighetene var der, men ble de grepet med kraft og entusiasme? Som årene gikk med den nye regjeringen svarte stadig flere nei på dette. Jeg skal her ta opp noen sider av Arbeiderpartiets rolle, både ved tilblivelsen og utviklingen av den rødgrønne regjeringen. Jeg er ikke en uavhengig observatør: Medlem av DNA siden 1956, ofte ganske aktiv, fram til våren 2008 styremedlem i Oslo Arbeiderparti. Jeg er også knyttet til den rødgrønne tankesmia Res Publica som har medlemmer fra de tre regjeringspartiene – og noen utenfra.

Arbeiderpartiets tradisjon var å regjere alene, lenge på basis av flertall og senere mindretall, med mer eller mindre fasttømmret basis i Stortinget. Katastrofevalget i 2001, da partiet mistet hver tredje velger, trigget en utvikling som i de fire årene under Bondevik II la grunnlag for en koalisjon med SV og SP. Begge disse partiene hadde i perioder støttet mindretallsregjeringer av DNA.

Det er en katastrofe for et parti å miste hver tredje velger. Normalt vil det utløse sterk uro, med krav om endringer i politikk og ledelse. Reaksjonen etter jordskjelvet i 2001 var påfallende spak. Oslo Arbeiderparti nedsatte et utvalg med Raymond Johansen som leder. Han utpekes i skrivende stund til ny partisekretær, et spennende valg. Utvalget ble med galgenhumor kalt havarikommisjonen. Jeg var med i utvalget som laget en innstilling med en del konkret kritikk og forslag til forbedringer. Som andre sjølransaker (jfr. Hans Ebbings artikkel i dette *Vardøger*) førte den ikke til særlig konkrete resultater.

Flere forhold kan forklare at 2001-raset ikke raskt ga dypere endringer: Ledelsen ønsket ikke å legge om politikken, like lite som den ønsket utskifting av seg sjøl. Valget skjedde etter en lang høykonjunktur der folk tenkte på andre ting enn politikk, mange mente det meste ville fortsette som før, uavhengig av regjeringens farge. Velferd og materiell framgang ble tatt for gitt og store spørsmål langt på vei avpolitisert: Oljepolitikk, utenriks- og

sikkerhetspolitikk og pensjon var tatt ut av den politiske strid ved brede forlik i Stortinget.

Valgraset i 2001 bidro sterkt til at DNA i 2005 valgte å gå sammen med andre partier; drømmen om å regjere alene ble oppgitt. Fagbevegelsen spilte en viktig rolle i modningen av det rødgrønne prosjektet, mer om det senere.

Det politiske landskapet endret seg også på annet vis. Fra 1980-tallet har mediene skiftet karakter. Man løsnet og kuttet bånd til partier og interessegrupper; media ble mer business, fortjeneste ble viktigere enn meninger og politikk. Hvorfor dette skjedde og hvilke følger det fikk for politikken former og substans er lite debattert og forstått. Et hederlig unntak: I 1999 publiserte Odd Raaum en god bok: *Pressen er løs!*¹

Internt i mediene skjedde en form for profesjonalisering. Det vokste fram en ny ideologi, «journalismen», en vagt definert tro på at det finnes et nøytralt ståsted i verdi- og interessekonflikter.

Personer er i fokus, ikke meninger eller strukturer. Politikken reduseres til maktspill og tømmes for substans.

I 2008 skrev jeg en artikkel, «Mediemakt uten motmakt, medieofre uten vern», der jeg tok opp spektakulære «politiske» begivenheter de siste årene: Syse og Blaasenborg, Jagland VG og Ukeslutt, Gerd-Liv Valla, Eli Arnstad og Manuela Ramin Osmundsen.² Alle med enorm mediedekning og fokus på personlighet. Svært lite drøfting av de politiske følgene og hvem som hadde interesse av og bidro til utfallet.

En blomstrende industri har vokst fram under denne stille medie-revolusjonen: Informasjonsrådgivere og «spin doctors» av alle slag. På 1970-tallet hadde Norge 100 informasjonsrådgivere (PR-folk het det da) mens vi i dag har 4000, en førtidobling på en generasjon. Trolig er tallet enda høyere, mange som arbeider i storselskapene bokføres ikke som propagandister.

Miljøorganisasjonene som slåss mot oljelobbyen om boring i Lofoten og Vesterålen har forgjeves forsøkt å få ut tall fra StatoilHydro, om antallet påvirkningsfolk og budsjetter for meningspåvirkende annonsekampanjer. Det gir stor asymmetri og alvorlig demokratisk underskudd når det statsdominerte selskapet slipper unna slike krav ved å kalle det forretningshemmeligheter og bedriftsinterne forhold. Statoil-Hydro er ingen bedrift, det er kjernen i det kompleks som står for 24% av vårt BNP og 60% av vareeksporten. Det er en talende kjensgjerning at vedtaket om Lofoten/Vesterålen skal fattes våren 2010, det må for all del ikke bli sentralt i valgkampen.

Jeg har omtalt noen faktorer som påvirker hva vi forstår som politikk og hva som holdes utenfor. Vi oppfatter ikke mediene som en del av det politiske systemet, de bare *er* der, som en gitt størrelse. Det er underlig at mediens sjølførståelse og vår forståelse av dem ikke er blitt mer utfordret av fenomenet Fremskrittspartiet. Som Arild Rønsen treffende skrev i *Klassekampen* (27. februar 2009): «Hvordan har det seg at så godt som 100% av landets

aviskommentatorer har null innflytelse på fjerdeparten av folket? Er det virkelig sånn at skravleklassen snakker til seg sjøl?» Svaret er utvilsomt ja.

Magnus Marsdal er i sin utmerkete bok *FrP-koden* inne på det samme: Store deler av folket lever utenfor det mange tror er et nasjonalt mediefellesskap. Deres hverdag, holdninger og meninger ligger svært langt fra det som gjelder og går i Presseklubben og Stortingskafeen.³ Forløpet av blasfemi- og hijabsakene våren 2009 er overraskende nettopp fordi de kom overraskende på styrings- og medieelitene, de som møter og bekrefter seg sjøl på NHO-konferanser og Norges Banks årsmøtemiddag.

For Arbeiderpartiet er det særlig alvorlig at store deler av arbeiderklassen står utenfor disse toppfolkenes fellesskap – og utenfor det mange feilaktig tror er et mediefellesskap. Dette har flere årsaker: Endret rekruttering av politiske ledere, endring i utdannings- og yrkesstrukturene, «profesjonalisering» av politikken (for å nå til topps bør du være heltidspolitiker før 30, helst før 25), økt innavl gjennom ekte- og samboskap, stadig tettere og smalere sosiale nettverk, lite yrkeserfaring, ensidig lesning. Ledelsen snakker i stigende grad med seg sjøl og blir isolert fra «folk flest». De fleste av dem politikerne møter til hverdags: Departementsfolk, ledere i organisasjoner og næringsliv, mediefolk mv. tilhører den høyere middelklassen og overklassen. For et arbeiderparti blir dette særlig alvorlig, spesielt når hele begrepet sosial klasse er på vei ut, både som redskap for å forstå samfunnet og som stuerein ordbruk i hverdagen.

For Einar Gerhardsen og hans generasjon var ikke dette noe problem. Han kom fra arbeiderklassen og trengte ikke medieregisserte møter med vanlig folk. Gerhardsen gikk ikke bare på møter for å tale, han dukket umeldt opp på lokallagsmøter og brukte kaffepausene godt til å lodde hva folk var opptatt av. Jeg husker en statsråd som på 60-tallet klaget over at det var så vanskelig å få sjefen i tale, «han er alltid opptatt med en eller annen partidelegasjon fra Finnmark.» God prioritering Einar!

Det er en svakhet i norsk samfunnsforskning og i det lille vi har av norsk politisk analyse at man ikke mer grundig og systematisk studerer politikerkarrierene, og ikke minst hvordan politikk i unge år tjener som karrierevei til tunge posisjoner senere. Dette skaper tette personbindinger og maktkoblinger, utenfor og på tvers av institusjonene. Slike effektive nettverk er skjult for velgernes innsyn og utenfor deres kontroll. Avsløringen av den sjøloppnevnte oljegruppa i DNA (der oljedirektører og håndplukkede politikere møtes) vakte oppsikt for noen år siden. Den spilte en viktig rolle ved delprivatiseringen av Statoil, da verdier for titalls milliarder gikk fra staten til private. Debatten døde, men gruppa lever. Den virker i det stille, som før.

Jeg skrev i 2002 en artikkel, «Makt til salg eller korrupsjon på norsk», som omtalte broilerismen.⁴ Det kom interessante tilbakemeldinger fra folk utenfor de snevre politiske miljøer. Fra disse kom lite. Evnen til å se på

kritikk som noe positivt er nok sjeldnere her, hva enten det skyldes hårsårhet eller at noen kanskje ikke leser artikler på mer enn to sider.

Det som her er omtalt (og annet det ikke er plass til) har bidratt til at partipolitikk blir stadig mer marginalisert. De viktige veivalgene skjer på andre arenaer. Sagt med tidens personfiksering: Svein Gjedrem og Helge Lund er viktigere enn partilederne. Partienes medlemstall ble halvert på 20 år mens antallet offentlig betalte heltidspolitikere økte raskt. Tyngden og makten ligger hos lederne, ikke hos fotfolket. Ingen personer eller miljøer utfordret i 2001 ledelsen og reiste krav om ny ledelse eller ny politikk. Om dette var et resultat av avpolitiseringsen eller årsak til denne er mindre interessant. Vi kan bare fastslå at det i 2001 verken ble kamp om politikk eller makt i «ørnen blant partiene» som Jens Arup Seip kalte DNA i velmaktsdagene. Det mest engasjerende spørsmål på landsmøtet i 1998 var om homofile par skulle få rett til å adoptere.

Denne avpolitisererte tilstand er neppe bærekraftig. Den vokste fram i en av historiens lengste høykonjunkturer, da mange i vårt (og noen andre) land tok trygghet og materiell framgang for gitt. Når verden går inn i den tredoble krisa (finans- klima/miljø- og mat-) kan endringene bli både raske og dramatiske. Politikken sprenger seg fram på ny, i statene og på gatene.

Arbeiderpartiets ledelse, medlemmer og sympatisører bærer i ulik grad ansvar for at jordskjelvet i 2001 ikke ble brukt til å skape en ny forståelse av endringene rundt oss. Først når man forstår endringene og dynamikken i dem, er det mulig å gripe ledelsen og styre i ønsket retning. Under Bondevik II opplevde mange at samfunnet gikk i feil retning: Mer marked og mindre fellesskap. Noen tall griper dette: Under Bondevik II økte BNP med 130 milliarder. Av dette gikk 30 til økt fellesforbruk og 100 til økt privatforbruk, for hver ny krone til fellesskapet gikk over tre nye kroner til privatforbruk. Kjøpefest sa noen, dekadanse sa andre. Med uløste oppgaver i miljø, helse, omsorg, forsvar og infrastruktur brukte vi stadig mer til biler, fest og moro. En glanset reklame i postkassa mi tilbød en dag «kvalitetsdiamanter».

Samtidig vokste oljeinvesteringene, fra 64 milliarder i 2003 til 124 i 2008. Oljen og privatforbruket forsynte seg først, alt annet måtte slåss om smulene. Ansatte og pasienter merket underfinansieringen av offentlig sektor.

Slagordet «mer fellesskap» virket godt fram mot 2005-valget, særlig fordi LO mobiliserte så sterkt. Fra 12. oktober 2004 til 28. februar 2005 gjennomførte LO en historisk medlemsdebatt. 44.000 LO-medlemmer sendte inn 150.000 faglige og politiske innspill om hvilket arbeidsliv og samfunn de ønsker. Partiene ble bedt om reaksjoner på disse forslagene. Forslagene var konkrete, de viste hva vi fortsatt manglet i den store kjøpefesten.

LOs innsats var avgjørende for å skape et politisk grunnlag for å bruke større ressurser på de forsømte fellesoppgavene. Det betyr i praksis å trekke inn penger i skatt og bruke dem på skoler og sjukehus, jernbane og veier.

Så kom et lyn fra klar himmel i valgkampen i 2005: Skattene skulle ikke økes utover nivået i det siste hele Bondevikåret, 2004. Dette var åpenbart i strid med hovedparolen om mer fellesskap. Det lå ingen partimessig behandling hos koalisjonspartiene bak denne fastlåsing av den økonomiske politikken. Den avgjørende begrunnelsen var at man ikke ønsket et skattevalg. Partilederne og deres medierådgivere mente man ville tape en rå kamp med Høyre, FrP og tunge medier; disse ville lykkes med å stemple de rødgrønne som skatteflåere. Denne frykten var ikke uten grunn: Willoch vant 1981-valget på parolen «Mer til alt og mindre i skatt», det viste seg umulig å slå dette tilbake med saksargumenter om at det ikke hang i hop.

Men ingen sannheter er evige i politikken. I 2005 var det en økende forståelse av at vi trengte større satsning på fellesskapene, det ble en hovedsak i valgkampen. Vi hadde med rette kritisert Bondevik II for å vri pengebruken over til privat forbruk. Vi hadde dessuten en sterk høykonjunktur der kravet til folket ikke var å redusere forbruket, men få dem til å *godta litt mindre kraftig vekst*. Fortsatt vekst var mulig, men altså i dempet tempo.

I en valgkamp er det avgjørende å ha et budskap du sjøl tror på. Hadde vi brukt kraft på å få fram de viktige kravene (barnehageplasser, ventetider), kunne vi fått gjennomslag for en forsiktig skattevekst. Dette kan ingen bevise, vi kan ikke kjøre historien om igjen. Men vi har sterke holdepunkter for at skattelåsing var et strategisk feilgrep, det ga en defensiv utgangsposisjon etter en offensiv valgkamp. Vi bandt oss til et høyre-borgerlig skattenivå vi med rette hadde kritisert i fire år.

Den rødgrønne regjeringen startet med det berømte *hvileskjæret* for forskningen, det felt som mer enn noe viser viljen til å satse på framtida. Utdanningsminister Djupedal ble offer for den perverse finansdepartementslogikk at du ikke kan ha to store satsninger i samme departement; med milliarder til barnehager måtte forskerne suge på labben. Men deres virke er akkurat like framtidsrettet som barnehagene. Slik mistet både Djupedal og den rødgrønne regjeringen troverdighet hos dem som burde vært dens støttespillere, våre forskere.

Om velgerne vil se Stoltenberg II som et eneste langt hvileskjær kan ingen si i mars 2009. Håndteringen av finanskrisa ga kraftig vekst i oppslutningen, særlig for DNA. For første gang siden september 2005 var det flertall for en ny rødgrønn regjering. Vår historiske tillitskapital har kastet av seg – til nå. Minnene om Nygaardsvold og Ole Colbjørnsen, Gerhardsen og Brofoss gjør at folk flokker seg om Arbeiderpartiet i krisetider. Men mye kan skje på 6 måneder: Ledigheten vil vokse, ingen regjering i verden kan hindre det i en økonomi der halvparten av BNP eksporteres. Hvis problemene vokser for voldsomt, kan det raskt slå om. Småsamfunn langt fra Oslo vil rammes hardt, i Høyanger gikk ledigheten fra 0 til 25% da Fundo stengte. Det kan bli flere Høyanger, kraften i de negative impulsene utenfra ser fortsatt ut til å øke.

Det var ikke DNA alene som bygde opp tillitskapitalen for krisehandling fra 1935 og utover. Tre faktorer veide særlig tungt: Keynes' lære om at staten skal bruke penger i krisetider; gode ledere (Roosevelt, Nygaardsvold); og så er det en tredje faktor vi ikke liker så godt å snakke om: Hitler, opprustning og krig fikk fart på hjulene. 1929-krisa i USA ebbet ut under krigen, først i 1943 var USAs BNP på 1929-nivå.

Alle som ikke ønsker krig bør særlig se på de to andre faktorene: Samspillet politisk ledelse og økonomisk teori. Her er utgangspunktet dårlig: Etter Friedman, Thatcher og Reagan har én retning dominert innen økonomisk teori: Nyklassisismen, med røtter tilbake til Adam Smith (markedets usynlige hånd som ordner alt til det beste) og David Ricardos handelsteori (om komparative fortrinn). Likevektsøkonomenes sentrale metafor er fysikken og den døde natur, deres favorittverktøy matematikken. De ser likevekt som økonomiens naturlige tilstand, politikerne skal justere, ikke styre. Deres sofistikerte matematiske modeller ga dem høyere prestisje enn andre økonomer som studerte faktiske historiske forløp og brukte metaforer fra den levende natur. De alternative økonomene beskrev samfunnet som en organisme med ulike organer, med ulike funksjoner og med penger som blodomløp, som fører næring og informasjon til organismens ulike deler. Den moderne versjonen av denne typen teori, basert på biologiens og ikke fysikkens metaforer, kalles evolusjonær økonomi og bygger blant annet på Torstein Veblens og Joseph Schumpeters arbeider.

Det fantes kritikere som påpekte at mye av det viktigste faktisk ligger utenfor de matematiske modellene, det som på fagspråket kalles eksternaliteter: Natur, entreprenørskap, teknologisprang, demografi, krig og naturkatastrofer. Disse kritikere ble ikke hørt, ofte sjikanert ut av det gode selskap.

Når verden endrer seg fundamentalt og brutalt, må vi være åpne for nye teorier. Ingen fant på å be hunkerkongen Attila bygge opp igjen de byer han hadde brent. I dagens Norge er det fortsatt gårdsdagens økonomer man spør om råd og løsninger. Få innser at økonomiens krise er (de dominerende) økonomenes krise. Det var kraft og dybde over superguru Alan Greenspans *mea culpa* i Kongressen: «Jeg kunne ikke tro at bankene kunne opptre så uansvarlig og så destruktivt når de fikk full frihet, jeg trodde de ville ta hensyn til sine egne og samfunnets langsiktige interesser. JEG TOK FEIL!»

Dette har enda ikke slått inn her. Fortsatt blir Gjedrem, embetsverket i Finansdepartementet og andre arkitekter bak byggverk som falt sammen i 2008 bedt om å lede gjenoppbyggingen. Kriseforståelsen i den rødgrønne regjeringen er enda ikke kommet så langt at man kaller inn folk som Erik S. Reinert, Carlota Perez, Endre Røsjø, Robert Wade, Thorvaldur Gylfason eller Jan Kregel. Alle disse står sterkt internasjonalt, Kregel er økonomen som sammen med Joseph Stiglitz fører i pennen rapporten til FNs generalsekretær om finanskrisa. Disse seks holdt utmerkete innlegg på et seminar 20. januar i Oslo om Norge og finanskrisa. Seminaret ble arrangert av Senterpartiet og

Res Publica og ga faglig tunge og politisk spennende innspill. Den alternative tenkning er altså nådd inn i det rødgrønne feltet, men har nok et stykke igjen til kjernen.

En episode illustrerer dette. Seminaret ble holdt på hotell Bristol der stor-salen var delt med en foldevegg. På den andre siden pågikk et annet seminar om samme tema. Også her med 6 innledere, alle professorer ved Norges Handelshøgskole i Bergen. Den som vet alt, trenger ikke søke utenlands etter ny innsikt. DNAs Marianne Aasen fra Stortingets finanskommité, var invitert til Sp- og Res Publica-seminaret og skulle delta i en kommentarrunde til slutt. Hun valgte NHH-seminaret, men kom likevel til oppsummeringen. Der fremførte hun en skolestil om at verden var i orden; vi måtte ikke få panikk, alt ville nok gå bra til slutt, når man bare fikk litt tid på seg. Hun erklærte at alternative tanker ikke hadde noe for seg.

Det internasjonale stjernelaget reagerte med hakeslepp: Hvordan var det mulig for en som ikke hadde hørt innleggene å avvise dem? Dette er høflige mennesker som ikke griper til store ord, men deres reaksjon var sterk og dyp. Det er usikkert om det var hennes clairvoyante evner, freidighet eller uvitenhet som gjorde sterkest inntrykk.

For Jens Stoltenberg må dybden, kraften og varigheten av finanskrisa gjøre inntrykk. Han er sjøl økonom og kan en dag måtte erkjenne at hans fag og de fagfolk han beundrer ikke har svarene. Det er en stor prøve å bli stilt på. Kanskje hjelpen kan komme utenfra? Barack Obama viser tegn (foreløpig mer tegn enn gjerninger) til ikke å ville bøye seg for den økonomiske ortodoksi, han vurderer grep lærebøkene ikke kjenner.

Krisa har ikke frembrakt noen ny Keynes som med autoritet peker ut kursen videre. Men kriser skaper ny dynamikk. I Norge kan LOs kongress våren 2009 bli en av de spennende i historien. Ledigheten merkes sterkest hos dem som er nær dem som rammes. Under Gerd-Liv Valla utfordret LO (sammen med alle de store organisasjonene i arbeidslivet) regjeringen i et så sentralt spørsmål som arbeidstidsavtalen. Folk på DNAs høyrefløy skal ha jublet da en mediestorm satte 800.000 LO-medlemmers valg av leder til side. De kan ha feiret for tidlig: LO sto og står bak Valla i hovedsakene.

Krisetider virker radikaliserende og Kongressen skal ta stilling til store og langtrekkende spørsmål: EUs tjenstedirektiv, den videre utvikling av pensjonsreformene, kamp mot New Public Management på flere fronter. Våren 2009 kom LO-topper med utspill som viser at viljen til å sette ny kurs har stor tyngde. På Velferdskonferansen gikk Jan Davidsen (med 35% av LOs medlemmer i ryggen), nestleder Geir Mosti og LO-sekretær Tor-Arne Solbakken meget kritisk ut, bl.a. mot Statens Senter for Økonomistyring (SSØ) som et «verktøy for privatisering og konkurranseutsetting av offentlig sektor».

Kriser tvinger fram nye løsninger. Historikeren Even Lange har beskrevet hvordan ren nød drev fram industrigründere på Sunnmøre på 1930-tallet.

Hovedstrømsøkonomene er meget skeptiske til at statene skal drive næringspolitikk. Statenes praksis har likevel vært pragmatisk: USA har drevet kraftfull teknologipolitikk via forsvarsbudsjettet.

Fornyelsen vil også sprengre seg fram på de politiske arenaer. Kort etter at den rødgrønne regjeringen kom til, fikk vi den berømte episoden der SV-representanter demonstrerte på plenen foran Stortinget. Dette ble møtt med streng disiplinering: «Man kan ikke være litt i regjering» var slagordet. Dette er for enkelt; hvis ikke intern meningsbrytning aksepteres i partiene, vil de ikke makte å formidle folks ønsker og krav til dem som styrer. «Havari-kommisjonen» i 2001-2002 skrev bl.a. at det var viktig å «gi rom for meningsbrytninger og intern opposisjon». Videre:

«I og med at så mange har jobb innenfor bevegelsen er de også karriere-messig involvert. Dette kan få betydning for hvordan de opptrer. Det å være organisasjonsmessig ryddig og lojal har lønt seg, Vi må våge å stille spørsmålet om vi har etablert et system i AP at man jatter oppover i systemet.

(...)

Grunnplanet krymper og de profesjonelle overtar. En stigende del av toppfolkene har praktisk talt ingen annen yrkeserfaring enn politikk på heltid.

Er det AP som er i krise eller er det partipolitikken som er i ferd med å utspille sin rolle? Ønsker vi at politikk i enda større grad skal bli en egen profesjon?

(...)

Veksling mellom politikk og andre yrker, og tidsgrenser for politiske verv, kan trolig være viktig her.

Et parti som AP har selvsagt vært et 'fluepapir' for dem som ønsker å gjøre politisk karriere. Det er arbeidet i regjeringssystemet som er attraktivt, partijobbingen har i beste fall vært noe man må gjøre som betaling for den spennende jobben! .... De spennende politiske diskusjonene og beslutningene blir tatt langt fra den trauste jobbingen i lokallagene. Det nytter ikke å leke politikk. Hvis klare landsmøtevedtak, som i Statoil-saken, ikke binder partiledelse og regjering, vil stadig færre engasjere seg i programarbeidet i framtida. Hvis programmer og landsmøtevedtak bare skal ha en veiledende betydning vil det ikke være meningsfullt å bruke fritida på slikt arbeid.»

(«Statoilsaken» viser til delprivatiseringen av Statoil i 2000. Landsmøtet vedtok et kompromiss som godtok strategiske allianser med selskaper som Ruhrgas og Gaz de France, men ikke børsnotering. Dagen etter landsmøtet sa oljeminister Olav Akselsen at han nå hadde ryggdekning for børsnotering av Statoil. Jeg og flere andre protesterte, bl.a. i Dagsavisen, mot at regjeringen direkte gikk mot et landsmøtevedtak. Intet skjedde. Noen måneder senere spurte jeg Martin Kolberg på et møte i Oslopartiet om Regjeringen kunne

bortfortolke et klart landsmøtevedtak. Svaret var ubetinget nei. Intet skjedde nå heller, det praktiske resultat ble børsnotering, på tvers av landsmøtevedtaket. Den som sitter med fortolkningsmakten og iverksetterapparatet, han vinner.)

Dette var det vi kritiserte i «havarikommisjonen»: Hvis vedtakene ikke binder ledelsen, vil stadig færre engasjere seg i programarbeidet. Blant annet derfor skal det bli spennende med Raymond Johansen som partisekretær: Når partivedtakene binder alle – også regjeringen – gir det mening å bruke tid på partiarbeid. Skal partiene være levende folkebevegelser og politiske verksteder må det internt være stor aksept for åpen debatt, åpen kritikk og systematisk arbeid for å kjempe fram endringer og alternativ politikk.

Men resonnementet trenger et ledd til: Aksept for enslige kanarifugler er ikke nok, det må godtas at flere kan virke sammen og faktisk få gjennomslag for ny politikk, på tvers av ledelsens opprinnelige ønsker. Som havarikommisjonen påpekte, er makten forskjøvet fra grunnplanet til ledelsen. En av maktens hovedformer er personalpolitikken: Hvem skal trekkes fram til de spennende oppdragene? Kaninavl gir kaniner, folk som «jatter oppover i systemet», for å bruke «Havarikommisjonens» ord fra 2002.

Kanintendensene forsterkes når man nesten bare satser på helt unge folk. Jens Arup Seip sa det slik: «Det er mindre viktig hvor folk kommer fra enn hvor de akter seg hen.» En fjerdedel av velgerne er over 60 og de blir etter hvert nesten ikke representert på Tinget; mye verdifull erfaring, kompetanse og klokskap stenges ute fra landets øverste ledelse. Demokratiets kjerne er at ulike grupper i folket representeres av seg sjøl, ikke av broilere.

Et kvalitativt poeng er viktig her: De som har mye av livet og karrieren bak seg er ikke så lette å tukte, de har mindre å miste. Eldre og uredde mennesker kan tilføre Stortinget og andre arenaer innsikt og debattkraft. Fallhøyden påvirker hvor modig du er i praksis. Det er ikke alltid like lett å se fornyingskraften og det ubøyelige motet hos de skarere av veskebærende 30-åringer som fyller politikken i dag. Det er enkelt å stanse uenighet ved å si at dette skader oss utad, i valgkampen. Men uten frisk meningsbrytning dør partiene.

I politiske debatter holdes ofte regjeringer ansvarlig for alt som skjer. Dette er galt av flere grunner: Ingen ønsker en allmektig stat, de fleste ønsker handlerom for frie og myndige borgere og deres frie sammenslutninger. Dernest er Norge en liten nasjon med under en promille av verdens befolkning. Det skulle man ikke tro når man ser norske medier eller iakttar norske fredsmeklere i fritt trav på internasjonale arenaer.

Politikk dreier seg om mobilisering og bruk av makt. En viktig premis for den rødgrønne regjeringen er at den bør være mer tilbøyelig enn de borgerlige til å bruke statens makt for å korrigere de skjevheter som skapes utenfor politikken. Her har tiårene under markedsliberalismens blomstring slått venstresiden på defensiven, det merkes i språkbruken.

Nedleggelsen av Union i Skien ble sentral i valgkampen i 2005, rikspolitikkerne flokket til Grenland med utspill om gull og grønne skoger. Etter valget ble det svært stille, når fagforeningskjempen Jan Grini prøvde å innkassere løftene var gjennomgangstonen: «Vi kan ikke *gripe inn* i private bedrifters disposisjoner» – og det gjorde man da heller ikke. Få ønsker statlig detaljstyring i bedriftene. Men det er noe vagt og defensivt over denne ordbruken. Staten har jo virkemidler, som konsesjonsvilkårene for kraften Union var gitt for å drive industri, i andre bedrifter kunne eiermakt brukes aktivt, man har fleksible skatteregler, Innovasjon Norge og mye annet. Staten kan skape nye styringsinstrumenter og bygge opp aktive og kompetente miljøer til å utøve offentlig eierskap.

Svakheten ved «ikke gripe inn»-ideologien er at andre og sterke krefter «griper inn» hver dag; storkonsern legger lettere ned bedrifter i andre land enn i egne, våren 2009 slåss tsjekkerne mot Sarkoczy som vil legge ned franske bilfabrikker i Tsjekkia. Et interessant poeng i Aarsæthers artikkel i dette *Vardøger* er SPs vilje til å bruke statsmakt for å hindre uakseptable utslag av markedøkonomien. SP står ikke sjelden for en mer aktiv stat enn de to andre partiene i konkrete saker.

Nils Arne Eggen lærte oss hvor viktig det er i lagspill å spille hverandre gode. Det er positivt for en koalisjon at partiene har ulike oppland og erfaringer. Det gode ved krisetider, sett fra et rødgrønt ståsted, er at bare staten er stor nok og sterk nok til å få oss ut av krisene. Den norske staten har en solid økonomi. Nå gjelder det å skape og fastholde den politiske viljen til myndig bruk av statsmakten, både ved lover, reguleringer, penger og informasjonsmakt. Det er høyresidas samfunnsteorier som nå ramler sammen; markedet tar ikke vare på langsiktighet og markedet er mer brutalt i fordelingssspørsmål enn vi godtar her i landet.

Et merkelig fenomen spredte seg under markedsrusen: En stor tafatthet i det politiske livet. Aldri før hadde Norge hatt større økonomisk handlefrihet. Men politikerne nølte. I stedet for å bygge jernbaner, veier og forskning ble gigantsummer satt i «verdipapirer» som viste seg å være akkurat det: Papirer. De ble dramatisk redusert i spill vi ikke hadde noen makt over. Sjefsforvalter Slyngstad sved av 633 milliarder i 2008 og sa at aksjeplassering var klokt på lang sikt.

Historieløsheten har vært slående. Vi som har levd ei stund, bør minne om at vi har ei fantastisk historie bak oss, ei historie som nettopp var mulig fordi de store folkegruppene organiserte seg og tok ansvar for utviklingen.

På et par slektsledd skapte vi i Norge et samfunn med en materiell og personlig handlefrihet våre fattige forfedre og formødre bare kunne drømme om. Denne nære historien gir grunnlag for stor optimisme. Hvorfor er vi ikke mer begeistret og stolte over den? Vi vant kampen om velferdsstaten der alle skal være med, men vi står i fare for å tape kampen om dens omdømme. Det er ironisk at utlendinger beundrer vår samfunnsmodell mer enn vi sjøl gjør,

de kommer for å studere «den skandinaviske modellen». Vår organisering av samfunnet har maktet hva den klassiske økonomiske tradisjonen, fra Ricardo til Friedman, mente var umulig: Å forene høy vekst i økonomi og produktivitet med sosial trygghet og jevnere fordeling enn i de fleste andre land.

Da Norge slo seg ut av fattigdommen framsto ledere som forente maskinkulturens frigjørende kraft med god sosial organisering, vi formet vår egen kombinasjon av stat, plan og marked. De siste 20–30 år har sjøltilliten visnet i de norske elitene. I stedet for å bygge videre på den unike balansen vi hadde skapt mellom fellesskap og konkurranse, la vi oss på viktige områder flate for en bølge av privatisering, konkurranseutsetting og New Public Management, dette misfoster som raser gjennom helse- og skolevesen. Det bygger på den villfarelse at helse, utdanning og danning er varer som kan produseres og omsettes på et marked og styres etter samme prinsipper som industriell vareproduksjon. Men pasienter og elever er ikke ting. Derfor ser vi dyp frustrasjon hos fagfolk som før forvaltet faglige og menneskelige verdier, men nå synker ned i en hengemyr av resultatstyring, innsatsfinansiering, evalueringer, statistikk og kontroll.

Det er tankevekkende at de land som startet først og drev det lengst i New Public Management, England, Australia og New Zealand, alt på slutten av 1990-tallet begynte å snu, etter hvert som skadevirkningene ble stadig tydeligere. Når markedsfundamentalistene enda står sterkt i Norge kan det tyde på at vi er blitt mer provinsielle enn i tiårene før 1905, da Bjørnsons og Ibsens stemmer ble hørt i Europa og hele verden. SVs nestleder, Audun Lysbakken, har laget en treffende kommentar til dette: «Når en idé er blitt riktig gammel og avfeldig, kommer den til Norge for å dø.»

Velgerflertallet ba i 2005 om en ny kurs. Den rødgrønne regjeringen og partiene i den har annå et halvår på seg til å makte dette. Finanskrisa gjør det langt mer krevende, men også mer oppnåelig. Krisetider er besøkestider for den som satser klokt; på gammel tillit og på nye tanker.

Så si som Gunnar Knudsen: Vi har makten og vi akter å bruke den!

(Ikke fagfelleverdert)

NOTER

- 1) Odd Raaum, *Pressen er løs!* Pax forlag, Oslo 1999.
- 2) Ingjald Ørbeck Sørheim, «Mediemakt uten motmakt, medieofre uten vern», i: Knut Olav Åmås (red.), *Norge – En diagnose*, Schibsted forlag, Oslo 2008.
- 3) Magnus Marsdal, *FrP-koden*, Forlaget Manifest, Oslo 2008.
- 4) Ingjald Ørbeck Sørheim, «Makt til salgs eller korrupsjon på norsk», i: Arne Haugestad (red.), *Festskrift til Tor Erling Staff*, Kagge Forlag, Oslo 2002.